

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO
NOTRANJA REVIZIJA V BANKI

Ljubljana, oktober 2011

JURIJ PELC

IZJAVA

Študent/ka _____ izjavljam, da sem avtor/ica tega
diplomskega dela, ki sem ga napisal/a pod mentorstvom _____, in da
v skladu s 1. odstavkom 21. člena Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim njegovo
objavo na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne _____ Podpis: _____

UVOD	1
1. NOTRANJA REVIZIJA	2
1.1 Opredelitev notranjega revidiranja	2
1.2 Področje delovanja notranje revizije	3
1.3 Zakonska ureditev notranjega revidiranja	4
Standardi notranjega revidiranja	4
Kodeks poklicne etike	6
2. ZNAČILNOSTI BANČNEGA POSLOVANJA	6
2.1 Bančno poslovanje	6
2.2 Vrste bančnih poslov	7
2.3 Osnovna načela bančnega poslovanja	8
2.3.1 Načelo likvidnosti	8
2.3.2 Načelo varnosti	9
2.3.3. Načelo rentabilnosti	10
2.3.4 Načelo tržnosti	11
2.4 Bančna tveganja in njihovo obvladovanje	11
2.4.1 Vrste bančnih tveganj	13
2.4.2 Kapitalska ustreznost	20
2.4.3 BASEL II	21
3. POSEBNOSTI NOTRANJE REVZIJE V BANKAH	22
3.1 Zakonske zahteve glede notranjega revidiranja v slovenskih bankah	22
3.2 Cilji in organizacija notranje revizije v bankah	24
3.2.1 Vloga notranje revizije pri zmanjšanju tveganj	25
3.3 Izvajanje notranje revizije	28
SKLEP	32
LITERATURA IN VIRI	34

UVOD

Dinamične spremembe na finančnih trgih v zadnjih letih so zbudile potrebo po zagotavljanju višje ravni ustrezne finančne varnosti udeležencev na trgu. Ob višji finančni varnosti se gospodarski subjekti hitreje in bolje odzivajo na spremembe, ter so posledično izpostavljeni nižjim tveganjem. Zato je potrebno nenehno zagotavljanje stabilnosti finančnega trga, ki jo dosežemo z upoštevanjem mednarodnih standardov, načel in zakonov ter sodelovanjem z nadzornimi institucijami. Za to so v prvi vrsti odgovorne poslovne banke, katerih primarna naloga je usmerjanje zbranih prihrankov v investicije in s tem tudi v gospodarski razvoj.

Zaradi narave svojega dela se banke tveganjem ne morejo izogniti, tako da je prevzemanje tveganj sestavni del bančništva. Globalizacija poslovanja, nove tehnologije in storitve ter nepravilnosti v bankah so samo nekateri od vzrokov, zaradi katerih se obvladovanju tveganj pripisuje vse večji pomen. Banke se morajo za dolgoročni obstoj tako sistematično lotiti prepoznavanja tveganj in njihovih dejavnikov ter oblikovanja usmeritev njihovega obvladovanja. To navsezadnje priporoča tudi Baselski odbor za nadzor bank, ki so ga leta 1974 ustanovili guvernerji centralnih bank desetih najrazvitejših držav, združenih v skupino G 10. Odbor je leta 2006 sprejel kapitalski sporazum Basel II, ki se uporablja kot priporočilo za oblikovanje politik v zvezi z obvladovanjem tveganj. Nova pravila za ugotavljanje kapitalske ustreznosti bank naj bi bolje povezovala regulativne kapitalske zahteve z dejanskim gospodarskim kapitalom, ki ga banke potrebujejo glede na obseg in tveganost svojih poslov. Osrednji poudarek kapitalskega sporazuma je na obravnavanju minimalnih zahtev za kapitalsko ustreznost (na učinkovitejši obravnavi kapitalskega tveganja, kapitalskih zahtev za kreditno tveganje). Omenjena priporočila so vključena tudi v slovenski Zakon o bančništvu (Zban-1) (Ur.l. RS, št. 131/2006), ki zahteva ustrezno ureditev ravnanja z vsemi oblikami bančnih tveganj, proti katerim se banka postavlja s sistemom notranjih kontrol. Poleg zunanjega nadzora, ki ga opravljajo zunanje institucije, na primer Banka Slovenije kot najpomembnejši zunanji nadzornik v Sloveniji, postaja vse bolj pomemben tudi notranji nadzor, pri katerem sta nepogrešljiva delo in vloga notranjih revizorjev.

Notranja revizija se izvaja preko posebne neodvisne ocenjevalne funkcije znotraj organizacije. Uporablja se kot podpora in pomoč poslovodstvu ter predstavlja zagotovilo, da vzpostavljeni kontrolni sistemi delujejo ustrezno. Zahteva jo tudi zakon o bančništvu. Notranje revidiranje je oblika posrednega vodstvenega nadzora, ki postaja vse bolj svetovalna dejavnost z namenom dodajanja vrednosti in izboljšanja organizacijskih funkcij (Whittington & Pany, 2001, str. 776). Poslovodstvo oskrbuje z ocenami, priporočili, nasveti in informacijami o revidiranih dejavnostih. Notranji revizorji odkrivajo ključna tveganja in določajo oziroma ocenijo, katere kontrole so kritične pri doseganju ciljev organizacije, ter svoje ugotovitve izrazijo v mnenju. Delovati morajo skladno s strokovnimi standardi in načeli poklicne etike notranjih revizorjev.

Namen diplomskega dela je predstaviti bistvene značilnosti notranje revizije v banki. O navedeni problematiki obstaja kar nekaj literature. V delu želim literaturo združiti v celovit teoretični pregled in pokazati, da sistem notranje revizije s svojo neodvisnostjo pripomore k pravočasnemu odkrivanju napak ter s tem vpliva na zmanjšanje tveganj in višjo kakovost poslovanja bank.

Diplomsko delo je sestavljeno iz štirih poglavij. Uvodnemu delu sledi poglavje, v katerem sem definirala notranje revidiranje. Podrobneje sem opisal njegove cilje in naloge ter zakonsko določena strokovna načela, standarde, kodeks poklicne etike in druga pravila delovanja. V

tretjem poglavju sem predstavil bančno poslovanje in obvladovanje tveganj kot sestavni del poslovne politike bank. Pozornost sem namenil tudi nadzoru poslovanja bank, ki omogoča varno poslovanje. Tu pomembno vlogo igrajo Banka Slovenije, Baselski odbor za nadzor bank ter revizijski odbori, ki s sklepi, priporočili in drugimi inštrumenti banki pomagajo do boljšega obvladovanja vseh negativnih vplivov poslovanja. V zadnjem poglavju pa sem predstavil posebnosti notranje revizije v bankah. Opredelil sem organizacijo, vloge in odgovornost službe notranje revizije v bankah. Diplomsko delo sem zaključil z glavnimi ugotovitvami o notranji reviziji in njenem naraščajočem pomenu ter možnimi rešitvami za obvladovanje tveganj in boljše poslovanje bank.

1. NOTRANJA REVIZIJA

1.1 Opredelitev notranjega revidiranja

Potreba po notranjem revidiranju se je pojavila, ko so vodstva podjetij ugotovila, da zunanji nadzor na koncu leta ne predstavlja več zadostnega nadzora. Nove tehnologije, rast in razvoj poslovnih sistemov, raznovrstni proizvodi in storitve so poslovodstvu onemogočali neposreden nadzor ter spremljanje vseh postopkov in njegove učinkovitosti. Tako se je pojavila potreba po zaposlitvi nekoga, ki bi že med letom preverjal pravilnost podatkov in postopkov ter preprečeval napake in celo prevare.

Notranje revidiranje se je hitro začelo razvijati po prvi svetovni vojni. Najprej je bilo usmerjeno predvsem na finančno in računovodsko revidiranje, v zadnjih letih pa se je razširilo tudi na celotno revidiranje poslovanja. Danes je poudarek notranjega revidiranja na presojanju ureditve kontroliranja in njegovega uresničevanja s tistim delom, ki ga opravlja poslovodstvo, za kar potrebuje ustrezne informacije (Koželj, 2005, str. 1).

Najdaljšo tradicijo notranjega revidiranja imajo v ZDA. Tako je bil prav v ZDA leta 1941 ustanovljen tudi prvi inštitut za notranjo revizijo IIA (*Institute of Internal Auditors*), kot mednarodna zveza, ki naj bi se posvečala nenehnemu mednarodnemu razvoju notranjega revizorja posameznika in notranjemu revidiranju kot poklicu. Leta 1968 je inštitut objavil in kasneje tudi popravil kodeks poklicne etike notranjih revizorjev (*Code of ethics of Members of the Institute of Internal Auditors*), leta 1978 pa tudi standarde notranjega revidiranja (*Standards for the Professional Practice of Internal Auditing*) (Koletnik, 2007, str. 36). Pripravil je program za nenehno izobraževanje, oblikoval enotne osnove znanja in sestavil program preverjanja znanja, ki posamezniku omogoča pridobitev naziva preizkušeni notranji revizor (*Certified Internal Auditor*, v nadaljevanju CIA) (Taylor & Glezen, 1996, str. 86).

Za boljše razumevanje namena postopkov in metod notranje revizije moramo spoznati definicijo notranje revizije. Teh pa je v domači in tuji literaturi veliko. Ameriški inštitut notranjih revizorjev IIA je v standardih strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju zapisal naslednjo definicijo: »Notranje revidiranje je neodvisna in nepristranska dejavnost dajanja zagotovil in svetovanja; namenjena je povečevanju koristi in izboljševanju delovanja organizacije. Organizaciji pomaga uresničevati njene cilje s spodbujanjem premišljenega, urejenega načina vrednotenja in izboljševanja uspešnosti postopkov ravnanja s tveganjem ter njegovega obvladovanja in upravljanja.«

V definiciji Ameriškega inštituta notranjih revizorjev IIA piše, da notranji revizor prispeva k boljšemu obvladovanju poslovnih tveganj. Vsako podjetje spremlja negotovost in tveganja, ki lahko ovirajo doseganje postavljenih ciljev. Vrhovno poslovodstvo mora imeti popoln

pregled nad tveganji in je dolžno narediti vse, da bi zmanjšalo možnosti nastanka neželenih poslovnih dogodkov. Z drugimi besedami, poskrbeti mora za njihovo celovito obvladovanje. Ravnanje s poslovnimi tveganji razumemo kot celoto pravil in ukrepov za njihovo identificiranje (poznavanje), merjenje, presojanje in obvladovanje v procesih poslovnega odločanja. Med pomembnimi načini obvladovanja tveganj je **ustroj notranjih kontrol**, ki ga vzpostavi, vzdržuje in razvija poslovodstvo. Motiv za vzpostavitev notranjih kontrol je torej potreba po obvladovanju tveganj (Turk, 2000, str. 54-55; Koletnik, 2007, str. 171–175).

Sistem notranjih kontrol sestavljajo ukrepi in metode, ki omogočajo (Vezjak, 2008, str. 3):

- učinkovito, varno in uspešno delovanje podjetja;
- zanesljive, točne in pravočasne informacije o razmerah v podjetju;
- pravilno delovanje podjetja, skladno z zunanjimi in notranjimi predpisi.

Izvajanje notranjega revidiranja mora temeljiti na (Debeljak, 2001, str. 10):

- poštenem, prizadevnem in objektivnem izvajanju dejavnosti;
- delovanju v skladu s cilji podjetja;
- nenehnem izobraževanju in izpopolnjevanju znanja;
- ohranjanju zaupnosti informacij;
- ohranjanju visokega standarda etike in dostojanstva.

Organizacija notranjerevizijske službe je zakonsko določena v bankah, zavarovalnicah in nekaterih organih državne uprave. Za podjetja notranja revizija ni obvezna, je pa priporočljiva v večjih podjetjih. Informacije, ki jih notranji revizor posreduje poslovodstvu, lahko predstavljajo temeljno podporo pri pomembnih poslovnih odločitvah, zato je njihova kakovost še toliko bolj pomembna.

1.2 Področje delovanja notranje revizije

Namen notranje revizije je pomagati poslovodstvu organizacije, da bi učinkovito opravljalo vodstvene naloge. Pomembnost ciljev notranjega revidiranja je v posameznih podjetjih različna, odvisna pa je predvsem od poslovodstva, velikosti podjetja in narave dejavnosti, ki jo podjetje opravlja. Cilji se določijo v izvedbenem načrtu (revizijskem programu) za vsako revizijo posebej (Mars, 2006, str. 10). Pa vendar lahko izluščimo bistvene naloge notranje revizije (Koletnik, 2007, str. 50; Spencer Pickett, 2003, str. 256–258):

- Revizijski pregledi; služba notranje revizije izvaja redne in izredne revizijske preglede. Redni revizijski pregledi so del načrta dela službe in se planirajo letno, na podlagi analize tveganosti, glede na razpoložljive kadrovske vire službe. Izredni revizijski pregledi se izvajajo na zahtevo uprave ali drugih organov.
- Ocena primernosti in učinkovitosti ureditve notranjih kontrol; (revidiranje notranjih kontrol) preverjanje vzpostavitve in delovanja notranjih kontrol je eno od osnovnih poslanstev notranje revizije, saj se učinkovit mehanizem notranjih kontrol posledično uporablja kot orodje za obvladovanje tveganj. Dolžnost službe notranje revizije je, da objektivno oceni ter najvišjemu vodstvu in nadzornemu svetu poroča o ustreznosti delovanja notranjih kontrol. Preverjanje notranjih kontrol se izvaja na tri načine: v sklopu revizijskih pregledov poslovnih funkcij, v sklopu tekočega spremljanja obvladovanja tveganj in s preverjanjem kontrol poslovnih procesov znotraj organizacijskih enot

poslovnih funkcij. Pri tem revizorji uporabljajo metodo samoocenjevanja notranjih kontrol CSA (*Control Self Assessment*).

- Presoja ravnanja s tveganji in odkrivanje tveganih področij.
- Revizija informacijskih sistemov; z revizijo informacijskih sistemov se ukvarjajo revizorji specialisti; to pa predvsem zaradi kompleksnih specifičnih znanj, ki jih zahteva njihovo delo. Revizorji specialisti preverjajo delovanje splošnih kontrol varnega ravnanja z informacijskim sistemom in kontrol, vgrajenih v komponente informacijskega sistema za podporo poslovnim procesom.
- Presoja popolnosti, zanesljivosti in pravočasnosti računovodskega in drugega poročanja (informacijska ureditev v podjetju mora zagotavljati popolne in zanesljive informacije za potrebe posloводства).
- Ocena delovanja podjetja v skladu z zunanjimi in notranjimi predpisi (zakoni, interni akti), načrti in cilji.
- Svetovanje vrhovnemu poslovodstvu glede izboljšav pri poslovanju.
- Odkrivanje napak in preprečevanje prevar.
- Sodelovanje z zunanjim revizorjem; revizijo letnih računovodskih izkazov, glede na predpise, izvajajo zunanji revizorji. Ti se lahko odločijo za sodelovanje z notranjimi revizorji. Sodelovanje je opredeljeno v pogodbi z zunanjim revizorjem, ki jo podpiše najvišje vodstvo; le-to pa ima pooblastilo nadzornega sveta organizacije. V resnici pa je za koordinacijo med obema stranema pristojen predstojnik notranjerevizijske službe (2050 International Standards for the Professional Practice of Internal Auditing, 2001). Najvišje vodstvo mora soglašati predvsem zaradi možnega konflikta interesov med obema revizorskima službama. Sodelovanje med notranjim in zunanjim revizorjem določa tudi 610. mednarodni standard revidiranja. Zunanji revizorji morajo pregledati notranjo organiziranost službe in njihovo delovanje ter si tako pridobiti zagotovila za zanesljivost dela notranjih revizorjev. Glavna naloga zunanjega revizorja je letno revidiranje računovodskih izkazov, med letom pa je lahko pri reševanju tekočih revizijskih težav prvi svetovalec notranjemu revizorju ter tako tudi med letom drži stik z organizacijo in je sproti obveščen o vseh pomembnih spremembah, novostih in težavah. V bankah je poleg sodelovanja z zunanjim revizorjem pomembno tudi sodelovanje z Banko Slovenije.

1.3 Zakonska ureditev notranjega revidiranja

Standardi notranjega revidiranja

Notranje revidiranje poteka v različnih pravnih in kulturnih okoljih; v organizacijah, ki se razlikujejo po namenu, obsegu, zapletenosti in ustroju; izvaja se v organizacijah ali zunaj njih. Te razlike lahko vplivajo na ravnanje pri notranjem revidiranju v vsakem okolju, usklajenost z Mednarodnimi standardi strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju (odslej Standardi) pa je bistvena za izpolnjevanje nalog notranjih revizorjev in notranjerevizijskega izvajalca (Koletnik, 2007, str. 70, Sawyer, 1998, str. 24).

Ameriški inštitut notranjih revizorjev je leta 1978 izdal najbolj znane standarde za notranjo revizijo. Slovenski inštitut za revizijo je na podlagi teh standardov leta 2003 izdal standarde

strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju. Namen teh standardov je (The Institute of Internal Auditors, 2010):

- zasnovati temeljna načela, ki predstavljajo ravnanje pri notranjem revidiranju;
- ustvariti podlago za izvajanje in pospeševanje širokega vzpona notranjerevizijskega delovanja, ki povečuje korist;
- vzpostaviti podlago za merjenje notranjerevizijskih dosežkov;
- pospeševati izboljševanje procesov in delovanja organizacije.

Standardi so na načelih temelječe obvezne zahteve, sestavljene iz:

- stališč o temeljnih zahtevah strokovnega ravnanja pri notranjem revidiranju in ocenjevanju učinkovitosti izvajanja, ki so mednarodno uporabna na ravni organizacij in posameznikov;
- pojasnil, ki opredeljujejo izraze ali zamisli v okviru stališč.

Standardi notranjega revidiranja so sestavljeni iz treh delov, in sicer vključujejo standarde lastnosti (niz 1000), standarde dela (niz 2000) in izvedbene standarde (so vključeni v druge standarde).

Standardi lastnosti obravnavajo značilnosti posameznikov in organizacij, ki se ukvarjajo z notranjerevizijskim delovanjem:

- 1000 – Namen, pristojnost in naloga
- 1100 – Neodvisnost in nepristranskost
- 1200 – Strokovnost in potrebna strokovna vestnost
- 1300 – Program zagotavljanja in izboljševanja kakovosti
- 2000 – Vodenje notranjerevizijskega izvajalca
- 2100 – Narava dela
- 2200 – Načrtovanje posla notranjega revidiranja
- 2300 – Izvajanje posla
- 2400 – Poročanje o izsledkih
- 2500 – Spremljanje napredovanja
- 2600 – Sklep višjega posloводства o sprejemu tveganja

Zagotavljanje kakovosti v notranjerevizijski službi postaja vse bolj pomembno. V prvi vrsti morajo notranji revizorji upoštevati standarde in predpisano metodologijo, dokumentirati postopke in ocenjevati kakovost delovanja. Po drugi strani poleg notranjerevizijskih standardov zahtevajo zagotavljanje kakovosti tudi nadzorniki, zunanji revizorji, revizijski odbori ali zunanji presojevalci v skladu s standardi kakovosti. Prav tako je za kakovostno delovanje notranje revizije pomembno tudi zagotavljanje neodvisnosti od dejavnosti, ki se revidira – tako od izvajalnih funkcij kot glede določanja ciljev in časovnega razporejanja revidiranja. Notranji revizor naj bi svoje delo opravljal svobodno, nepristransko in brez pritiskov (Radujko, 2009, str. 5).

Vendar se pogosto pojavlja vprašanje dejanske neodvisnosti notranjih revizorjev. Zavedati se moramo, da popolne neodvisnosti notranjega revizorja ni mogoče več zagotoviti. Razlogi za to so (Mikuž, 1997, str. 9–11, Turk, 2000, str. 58):

- njihova neposredna podrejenost upravi in nadzornemu svetu (sprejemata pravila o delovanju službe notranjega revidiranja);
- revidirajo in poročajo o ugotovitvah, hkrati pa nastopajo kot svetovalci;
- poročajo nadzornemu svetu o kršitvah in nepravilnostih, za katere je v končni fazi vselej odgovorna uprava;

- že v osnovi gre za nasprotje med pripadnostjo podjetju in pripadnostjo poklicu.

Notranji revizor bo tako celo bolj koristil poslovnemu sistemu, če bo pristal na racionalen sporazum med zahtevo po neodvisnosti in zahtevami posloводства (Mikuž, 1997, str. 12).

Kodeks poklicne etike

Standardi predstavljajo okvirno usmeritev pri organizaciji notranjega revidiranja, kodeks poklicne etike notranjega revidiranja pa je zapis strokovno-moralnih pravil, po katerih se je notranji revizor dolžan ravnati pri opravljanju notranjerevizijskih nalog. Sprejel ga je svet Slovenskega inštituta za revizijo in zavezuje vse notranje revizorje, ki so vpisani v register notranjih revizorjev pri tem inštitutu (Koželj, 2005, str. 6).

Notranji revizorji morajo biti pri svojem delu neodvisni, pošteni in nepristranski. V skladu s temi zahtevami (Kodeks poklicne etike notranjega revizorja):

- svoje naloge opravljajo pošteno in odgovorno;
- spoštujejo veljavne predpise in ne sodelujejo namerno pri dejanjih, ki niso skladna s predpisi;
- na ustrezen način upoštevajo in podpirajo cilje, ki jih določa organizacija;
- spoštujejo pravice, vrednote in delo drugih in njihovo delo pravočasno ocenjujejo, ter primerno in nepristransko predstavljajo svoje ugotovitve brez neutemeljenih obtožb revidiranja;
- ne sodelujejo pri nobeni dejavnosti, ki ni v skladu z interesi organizacije ali ki bi se lahko razlagala, da vpliva na nepristransko oceno področja revidiranja;
- ne sprejemajo daril in drugih koristi, ki bi lahko vplivale na njihove strokovne odločitve ali ki bi se lahko razlagale, da vplivajo na revidiranje;
- se morajo v primeru sporov v organizaciji obnašati nepristransko do vseh oseb, da bi ohranili svojo neodvisnost;
- ne opravljajo svojega dela na podlagi predlogov revidiranja in ne dopustijo, da revidiranec vpliva na njihove odločitve, razen če sami menijo, da je to potrebno.

Notranji revizorji morajo zagotavljati strokovnost svojega dela in kakovost opravljenih storitev. V ta namen se morajo strokovno usposablјati. Pri svojem delu morajo ravnati v skladu z uveljavljenimi zahtevami, standardi ter prakso in postopki. Prevzamejo samo delo, za katerega so usposobljeni ter imajo ustrezne izkušnje in znanje, obveščajo vodstvo o vseh pomembnih ugotovitvah pri svojem delu, ki bi lahko, če nanje ne bi opozorili, izkrivile informacije ali pomagale prikriti nezakonita dejanja. Notranji revizorji morajo upoštevati zaupnost in pri svojem delu pridobljene informacije ne smejo uporabljati v osebne namene ali na kakršen koli drug način, ki je v nasprotju z zakonom ali standardi notranjega revidiranja. Biti morajo skrbni pri uporabi informacij, ki so jim dostopne (Ministrstvo za finance, 2003, str. 5).

2. ZNAČILNOSTI BANČNEGA POSLOVANJA

2.1 Bančno poslovanje

Banke delujejo v okolju tržnega gospodarstva, v katerem imajo pomembno vlogo. Banka je tradicionalno institucija, ki sprejema vloge in odobrava posojila. V preteklosti je bila njena

vloga predvsem hranjenje prihrankov prebivalstva, opravljanje storitev plačilnega prometa, posredovanje pri prenosu sredstev od varčevalcev k investitorju in sodelovanje v procesu emisije knjižnega denarja (Dimovski & Gregorič, 2000, str. 8).

Danes se je širina bančnih storitev zelo povečala, banke se poleg klasičnega sprejemanja vlog in odobravanja posojil ukvarjajo z veliko kompleksnejšimi produkti, kot so odkup kratkoročnih terjatev (faktoring), finančni zakup, izdajanje garancij in drugih jamstev, trgovanje s tujimi plačljivimi sredstvi, trgovanje z izvedenimi finančnimi inštrumenti ... Funkcija posredovanja oziroma transformacija sredstev med skupinami gospodarskih celic, ki jo banka opravlja, ustvarja možnost dajanja posojil ter s tem omogoča finančne transakcije na podlagi sprejemanja vlog strank in pridobivanja ostalih virov financiranja. Tako preko dolžniško-upniških razmerij oblikuje strukturo virov financiranja odvisno od vrste dejavnosti banke, njene velikosti in ugleda med udeleženci na finančnem trgu. Banka mora biti sposobna na dolgi rok usklajevati bilance in pridobljena sredstva pretvoriti v naložbe.

Kot kapitalska institucija mora banka tveganje prevzeti nase oziroma to storijo lastniki s svojim kapitalom (premoženjem). Kapitalska ustreznost je za banke izjemnega pomena, saj blaži nepričakovane izgube in vodstvu banke pomaga, da preudarno ravna s tveganji, katerih sprejemanje je zaradi narave poslovanja ena izmed glavnih funkcij banke kot finančnega posrednika. Banka mora biti v vsakem trenutku sposobna poravnati vse svoje obveznosti do upnikov, ne glede na to, da pri poslovanju prihaja do številnih neusklajenosti, in ne glede na to, da prihaja do naložb slabim strankam. Tveganja morajo banke po zakonu o bančništvu in skladnih predpisih, ki izhajajo iz tega zakona, ugotavljati, meriti in z njimi ustrezno ravnati.

Za začetek poslovanja mora banka pridobiti dovoljenje osrednje banke, v Sloveniji opravlja to funkcijo Banka Slovenije. Poslovanje banke urejajo določila, ki so navedena v zakonu o bančništvu, in podzakonski akti Banke Slovenije; za banko kot delniško družbo veljajo določila zakona o gospodarskih družbah. Banke lahko opravljajo bančne in druge storitve, za katere imajo dovoljenje Banke Slovenije, na območju držav članic EU bodisi preko podružnic ali neposredno, če izpolnjujejo pogoje, določene s predpisi države gostiteljice.

2.2 Vrste bančnih poslov

Okvir bančnih poslov v Sloveniji določa zakon o bančništvu. Bančni posel predstavlja menjavo med ponudnikom in odjemalcem bančnih storitev, bančno stranko, bistvo pa je denar v najrazličnejših oblikah. Poslovni odnos banke s strankami temeljno delimo na relacijo banke do (Koch & McDonald, 2000, str. 121-128):

- strank, ki banki posojajo denar – depozitarje;
- strank, katerim banka posoja denar – kreditojemalce.

Z vidika funkcionalnosti bančne posle razvrščamo v štiri skupine:

- pasivni ali mobilizatorski,
- aktivni ali kreditni,
- posredniški ali nevtralni,
- lastni bančni posli.

Pasivni bančni posli

Pri pasivnih poslih je banka dolžnik. Ti posli spadajo med mobilizatorske bančne posle, s katerimi poslovna banka pridobiva prosta denarna sredstva. Ta sredstva se nahajajo v pasivi bilance stanja in za njih banka plačuje pasivne obresti. Pasivne bilančne posle lahko

opredelimo kot zbiranje sredstev z namenom nadaljnjega posredovanja strankam (Fišer, 2010, str. 41).

Aktivni bančni posli

Pri aktivnih bančnih poslih se banka pojavlja kot upnik – kreditor. Banka v vlogi upnika posreduje denarna sredstva, dobljena preko pasivnih (izvornih) in aktivnih (izvedenih) depozitov. Aktivni bančni posli se knjigovodsko vodijo na naložbeni strani bančne bilance. Od dolžnikov banka prejema tudi aktivne obresti, ki so po pravilu večje od pasivnih obresti in še vedno predstavljajo najpomembnejšo postavko v prihodkih banke (Fišer, 2010, str. 41).

Nevtralni bančni posli

Pri nevtralnih poslih se banka ne pojavlja niti kot dolžnik niti kot upnik, temveč največkrat kot posrednik. Banka nastopa kot strokovni servis za opravljanje različnih storitev za svoje stranke, za kar zaračunava provizijo. Ti posli ne vplivajo na bilanco stanja banke. Banka jih opravlja v svojem imenu in za svoj račun, v svojem imenu za tuj račun ali v tujem imenu za tuj račun (Fišer, 2010, str. 41).

Lastni bančni posli

Lastni bančni posli so tisti, ki jih banka sklepa in vodi v svojem imenu in za svoj račun. Glavni motiv pri tem poslovanju je doseganje dobička.

2.3 Osnovna načela bančnega poslovanja

Banke so pri svojem poslovanju vezane na veliko strožja načela, kot sicer veljajo za gospodarske družbe. Takšna ureditev je nujna zaradi same narave bank in njihove funkcije v finančni in družbeno-gospodarski sferi države ter še posebej zaradi zavarovanja vlagateljev oziroma strank bank (Pernek, Škof, Kobal & Rožič, 1999, str. 293). Osnovna načela poslovanja bank so: načelo likvidnosti, načelo varnosti, načelo rentabilnosti in načelo tržnosti.

2.3.1 Načelo likvidnosti

Načelo likvidnosti je vedno na prvem mestu, saj lahko njegovo nespoštovanje privede do negativnih posledic ne samo za banko, temveč tudi za njene stranke. Pod likvidnostjo razumemo stanje banke, da je vselej sposobna izpolnjevati svoje dospele obveznosti. Zakon o bančništvu ob omembi pojma likvidnosti le-tega ločuje na likvidnost in na solventnost, pri čemer pomeni likvidnost »takšno poslovanje banke, da je v vsakem trenutku sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti«, solventnost pa, »da je banka trajno sposobna izpolniti vse svoje obveznosti«.

Do nelikvidnosti banke pride največkrat, ko kreditorejmalci ne izpolnjujejo pravočasno svojih obveznosti ali ko deponenti v večji meri kot običajno zahtevajo izplačilo vpoglednih vlog. Likvidnost banke je precej odvisna od kakovosti sredstev, s katerimi razpolaga, od strukture naložb in od strukture njenih kreditorejmalcev, pomembno pa je tudi razmerje med njeno aktivo in pasivo. Banka mora zato strogo spremljati svojo likvidnost, selektivno obravnavati svoje potencialne kreditorejmalce in zavračati odobravanje kreditov nad mejo svojega kreditnega potenciala. Nelikvidnost banke je največkrat posledica odobravanja kreditov nad kreditnim potencialom bank, nezadostnega reagiranja pri neplačevanju obveznosti kreditorejmalcev in odliva depozitov v druge banke.

2.3.2 Načelo varnosti

Drugo temeljno načelo bančnega poslovanja je načelo varnosti, ki pomeni za banko, koliko je gotova, da bodo njeni poslovni partnerji v dogovorjenem roku izpolnili vse svoje obveznosti do nje. Vendar se načelo ne pojavlja samo pri naložbah, ampak tudi pri zbiranju sredstev. Nanaša se tudi na vloge pri bankah in pomeni, da bodo vloge vrnjene vlagateljem.

Varnost vlog je za banko zelo pomembna, kajti vlagatelji bodo svoje prihranke vlagali v tiste banke, v katerih menijo, da so vloge varne. Interes banke pa je, da bo zbrala veliko sredstev za kreditiranje in druge naložbe.

Načelo varnosti in tudi učinkovitosti vlaganj pride do izraza tudi v selekcijski funkciji banke. Banka mora težiti k temu, da ima stalne stranke, da ima poslovne odnose z dobro organiziranimi, urejenimi in rentabilnimi podjetji ter drugimi pravnimi in fizičnimi

osebami. Zato mora imeti točno sliko o boniteti podjetja, kreditni sposobnosti, likvidnosti in ugledu, ki ga ima podjetje doma in v tujini.

Na varnost v poslovanju banke vplivajo tudi tveganja, to so tisti pojavi in dogodki, ki nastanejo izven moči banke, da bi jih preprečila, ter ki popolnoma ali delno onemogočajo doseganje njenih poslovnih ciljev. Tveganja nastanejo predvsem na poslovnem področju banke, se pa pojavljajo tudi v organizacijsko-tehničnem področju, od koder posredno vplivajo na poslovno področje (Pernek et al., 1999, str. 294).

2.3.3. Načelo rentabilnosti

Načelo rentabilnosti predstavlja samo bistvo ustanavljanja bank. Banka ni zgolj zainteresirana za to, da ji kreditorejmalci dana sredstva vrnejo, temveč tudi za to, da bodo sredstva čim bolj naložena. Zato svoja sredstva usmerja v dobičkonosne naložbe, to je v naložbe, ki bodo dale čim boljše poslovne rezultate.

Temeljni cilj in namen ustanavljanja bank je bil in je vsekakor ustvarjanje dobička. Načelo rentabilnosti je doseženo takrat, ko so prihodki banke večji od njenih izdatkov. To pomeni, da so prihodki od obresti in od nadomestil za razne storitve, ki jih banka opravlja, večji od obresti, ki jih banka plačuje za vloge in druga deponirana sredstva, ter od stroškov poslovanja banke (plače zaposlenih, materialni stroški, davki ipd).

Z vidika rentabilnosti je osnovna orientacija bank visoke aktivne in nizke pasivne obresti. Vendar ta orientacija ne more držati popolnoma, ampak se mora banka prilagajati razmeram na finančnem trgu. Obrestna mera kot cena vpliva na povpraševanje in ponudbo denarne akumulacije. Pri aktivnih obrestnih merah bo povpraševanje po kreditih padlo, pri nizkih pasivnih obrestnih merah pa se bo zopet zmanjšala ponudba presežkov denarne akumulacije, tako s področja gospodarstva kot s področja prebivalstva. Večjo rentabilnost banke lahko dosežejo na dva načina, in sicer z večanjem prihodkov in zmanjševanjem stroškov ali odhodkov (Pernek et al., 1999, str. 294).

2.3.4 Načelo tržnosti

Načelo tržnosti oziroma marketinško načelo pomeni, da je delovanje banke usmerjeno k optimalni zadovoljitvi potreb strank, ob doseganju čim bolj ugodnega finančnega rezultata – dobička. Marketinško načelo je v bistvu načelo, da banka svoji stalni stranki vedno da denar, kadar ga ta potrebuje, seveda pa ni izključena funkcija banke, da svoji stranki svetuje o njenih dejanskih potrebah.

Da se lahko banka ravna po načelu tržnosti, mora imeti razvit bančni marketing. Bančni marketing pa je planirano, organizirano in nenehno proučevanje spreminjajočih se finančnih potreb, želja in interesov strank z namenom, odzvati se tem potrebam z ustvarjalnimi in učinkovitimi akcijskimi programi prodaje bančnih storitev (Fišer, 2010, str. 18).

Osnovna načela bančnega poslovanja se med sabo izključujejo. Načelo likvidnosti poudarja pomen likvidnosti za banko, a hkrati večja likvidnost zmanjšuje dobičkonosnost banke. Banka namreč na račun večjih likvidnih sredstev beleži manj donosnih naložb, kar predstavlja tudi nižji prihodek od aktivnih obrestnih mer, s tem pa tudi nižji dobiček. Tudi načelo varnosti, ki poudarja varnost bančnih naložb, zmanjšuje dobičkonosnost banke. Varne naložbe so namreč praviloma manj donosne kot tiste z visoko stopnjo tveganosti. Banka mora zato najti optimalno razmerje upoštevanja vseh načel.

2.4 Bančna tveganja in njihovo obvladovanje

Teoretično lahko tveganje razumemo kot razmere, v katerih obstaja negotovost prihodnjih dogodkov, nosilec odločitve pa vendarle razpolaga z nekaterimi informacijami o gospodarskih gibanjih. Lahko govorimo o več elementih, ki tveganje sestavljajo (Slak, 2005, str. 42):

- nedoseganje načrtovanih ciljev;
- možnost napačnih odločitev;
- možnost izgube premoženja;
- nevarnost, da zastavljeni cilj ne bo dosežen.

Vsaka banka je pri poslovanju izpostavljena različnim tveganjem, ki se razlikujejo po vsebini in obsegu. V praksi se med seboj povezujejo in sovpadajo drugo z drugim. Za banko tveganja predstavljajo verjetnost, da bodo dogodki v prihodnosti vplivali na njeno poslovanje in stabilnost oziroma na njene prihodke in kapital. Tveganje pomeni verjetnost izgub, ki nastanejo kot rezultat negotovih dogajanj v delovanju, ko banke sledijo učinkovitosti in uspešnosti. Stopnja negotovosti je odvisna od splošnih ekonomskih razmer v državi in na trgih izven nje, na katerih posluje. Na negotovost vplivajo tudi vrste bančnega poslovanja, velikost banke, njena organizacijska in informacijska opremljenost itd.

Stranke želijo imeti izplačila na temelju svojih pogodb z banko čim bolj neodvisna od trenutnega poslovnega položaja banke. Zato poslovni položaj banke ni odvisen le od razmerja med stroški poslovanja in cenami, ki jih zaračunava za opravljene storitve, temveč tudi od zaupanja strank, da bodo vsa zapadla plačila opravljena pravočasno. Posledično je tako merjenje in kontrola izpostavljenosti tveganju, ki se ustvarja pri poslovanju z različnimi finančnimi produkti, zelo pomembna sestavina obvladovanja tveganj.

Banke želijo tveganja čim bolj zmanjšati in pri tem uporabljajo različne rešitve, med katerimi ima pomembno vlogo kakovostno nadziranje. Tveganja se nanašajo na vse sodelujoče v bančnem procesu: tako na zaposlene in vodstvo bank kot tudi na lastnike in upnike ter v končni fazi na državo. Prevezemanje in obvladovanje tveganj je ena temeljnih dejavnosti bank. Tiste banke, ki aktivno obvladujejo tveganja, imajo primerjalno prednost pred ostalimi, saj zavestno prevzemajo tveganja, se zavarujejo pred nepričakovanimi dogodki ter zaposlujejo strokovnjake za ocenjevanje tveganj in za določanje njihove cene.

Obvladovanje tveganj poteka po naslednjih korakih (Mohorič Zobec, 2005, str. 13-14):

- identifikacija tveganj, ki jim je banka izpostavljena – v tej fazi mora banka ugotoviti dejavnike, ki tveganje povzročajo, in pripraviti seznam vseh vrst tveganj;
- strukturiranje tveganj v sorodne skupine – to je potrebno zaradi preglednosti in kasnejše priprave programa aktivnosti;

- merjenje in ovrednotenje teh tveganj – treba je izmeriti velikost in obseg, s katerim je banka tveganjem izpostavljena;
- odločanje o obsegu sprejemanja tveganj in načinu morebitnega ščitenja – v tej fazi se definira odnos vodstva in lastnikov banke do sprejemanja tveganj;
- opredelitev in razvoj metod za obvladovanje tveganj – izbor metod je v največji meri odvisen od razpoložljivosti podatkov, vse bolj pa nanj vplivajo nadzorne institucije s svojimi predpisi in zahtevami;
- vzpostavitev standardov poročanja, notranje organiziranosti in pooblastil – banka mora vzpostaviti neposredno poročanje, vodstvo mora izračune razumeti in upoštevati.

Banka mora biti sposobna prevzeta tveganja identificirati, saj je to predpogoj, da tveganja lahko spremlja – torej, da oceni povečanje ali upadanje izpostavljenosti posameznim vrstam tveganj. Da izpostavljenost bančnim tveganjem ne bi pripeljala do izgub, jih morajo banke ustrezno obvladovati, saj vsako tveganje potencialno zmanjšuje dobiček oziroma lahko prinese izgubo.

Politika obvladovanj raznih tveganj v banki in vzpostavitev postopkov za učinkovito spremljanje uresničevanja postavljenih politik spadata med osnovne naloge poslovne politike banke. Sprejete politike obvladovanj tveganj morajo biti skladne s širšo poslovno strategijo banke in njeno pripravljenostjo sprejemati tveganja. Zaradi tega morajo biti člani uprave in višje vodstvo redno obveščeni o izpostavljenosti banke različnim tveganjem. To izpostavljenost morajo redno preverjati in ocenjevati še sprejemljiv obseg tveganja pri svojih dejavnostih.

2.4.1 Vrste bančnih tveganj

Različni avtorji delijo bančna tveganja na različne načine, vendar so si delitve po vsebini zelo podobne. Po večini delitev bančne transakcije spremlja kombinacija naslednjih tveganj: kreditno, obrestno, valutno, tržno, državno, kapitalsko in operativno tveganje ter druga, kot so pravno, kadrovske, tveganje skladnosti z notranjo in zunanjo regulativo ter druga (Robek, 2006, str. 18).

Slovenski Zakon o bančništvu (Ur.l. RS, št. 7/1999) podrobneje določa načine obvladovanja tveganj. Pri tem tveganja razvršča na:

1. kreditna,
2. likvidnostna,
3. obrestna, valutna in druga tržna tveganja,
4. tveganja zaradi izpostavljenosti do posamezne osebe,
5. tveganja, povezana z naložbami v kapitalske deleže in nepremičnine,
6. tveganja neizpolnitve nasprotne stranke, povezane z državo izvora nasprotne stranke.

Kreditno tveganje

Kreditno tveganje je eno izmed najpomembnejših v banki. Prav zaradi te pomembnosti posvečajo največjo možno pozornost ugotavljanju, merjenju in ravnanju s tem tveganjem. Za banko predstavlja tveganje izgube, ki lahko nastane kot posledica nezmožnosti plačila obveznosti dolžnika v celoti v danem obdobju. To je tveganje, ki se v banki običajno pojavlja na vseh področjih njenega poslovanja, kjer se pojavljajo (Banka Slovenije, 2007, str. 24):

- **tvegane aktivne bilančne postavke** (dospeli in nedospeli krediti vseh ročnosti, naložbe v vrednostne papirje, terjatve iz finančnih najemov in izvedenih finančnih instrumentov, naložbe v naložbene nepremičnine, obračunane obresti, nadomestila in provizije ter druge postavke, ki jih je mogoče razporediti na posameznega dolžnika ter so merjene po metodi odplačne, poštene in nabavne vrednosti);
- **tvegane zunajbilančne bančne postavke** (izdane finančne garancije, nekriti akreditivi, avali in posli s podobnim tveganjem, na podlagi katerih lahko za banko nastane obveznost plačila).

Kreditno tveganje je odvisno predvsem od vrste in ročnosti posla ter od lastnosti posamezne stranke, z vidika celotnega portfelja pa od povprečne kakovosti vseh strank in od višine izpostavljenosti do posamezne stranke. Takšno tveganje se lahko pojavi tudi zaradi zunanjetrgovinskih omejitev, političnih in ekonomskih zlomov ter negativnega vpliva svetovnega, regionalnega ali nacionalnega gospodarskega razvoja na določeno dejavnost. Banka se pri poslovanju ne more izogniti kreditnemu tveganju, saj v določenem obsegu vedno obstaja verjetnost, da določeni krediti in obresti ne bodo plačani. Predpisi določajo, da se banke pred kreditnim tveganjem

zavarujejo z oblikovanjem rezervacij za potencialne izgube, ki jih namenijo iz ustvarjenega dobička. To tveganje lahko obvladujemo v okviru določenih mej z zbiranjem, obdelavo in analiziranjem različnih informacij. Informacije o kreditojemalcu so pomembne za oceno stopnje kreditnega tveganja, ki se konča v stopnji odobritve brez zavarovanja ali z njim ali v neodobritvi kredita.

Kreditno tveganje je povezano z negotovostjo poplačila posojila posojilojemalca in je odvisno od več dejavnikov:

1. kakovosti informacij kot funkcije posojilojemalčeve osebnosti;
2. višine in stabilnosti posojilojemalčevega denarnega toka kot osnovnega vira odplačila posojila;
3. višine neto premoženja posojilojemalca ;
4. zunanjih garancij.

Večji kot sta kakovost in točnost informacij, na osnovi katerih banka odobri posojilo, nižja bo verjetnost neizpolnitve pogodbene obveznosti posojilojemalca (Dimovski & Gregorič, 2000, str. 144).

Ob odobritvi kredita pod določenimi pogoji pa se zbiranje informacij še vedno ne konča, saj mora banka celotno dobo odplačevanja kredita spremljati poslovanje stranke in njegovo okolje ter v primeru tveganja ustrezno ukrepati, za kar si mora pustiti prostor v kreditnih pogodbah. Večina bank ima samostojni oddelek za analizo posojil, v katerem z uporabo kvantitativnih (kazalci poslovanja) in kvalitativnih (poslovni odnos z banko, zadolženost, denarni tok) podatkov ocenjujejo kreditno tveganje ter tako skušajo napovedati verjetnost neizpolnitve obveznosti posojilojemalcev in oceniti kreditno sposobnost novih prosilcev posojil (Bogataj, 2002, str. 5).

Z analizo ocenjevanja kreditnega tveganja je treba analizirati višino in kakovost ter koncentracijo kreditnega portfelja banke, in sicer do posameznih oseb, skupin povezanih oseb, panog, regij, tujih držav in podobno. V ta namen je treba (Banka Slovenije, 2007, str. 9):

- navesti višino kreditne izpostavljenosti banke;

- predstaviti bonitetno strukturo celotnega kreditnega portfelja (banka mora navesti deleže posameznih bonitetnih skupin oziroma povprečen odstotek oslabitev ali potrebnih rezervacij za posamezni bonitetni razred);
- kontrolirati omejitev maksimalno možne dopustne izpostavljenosti do posameznih kategorij (za posamezne osebe, skupine povezanih oseb, sestrške in odvisne družbe in drugo) ter nadzirati vsote velikih izpostavljenosti glede na kapital banke;
- navesti strukturne deleže izpostavljenosti banke do posameznih geografskih regij ali tujih držav, če gre za večjo izpostavljenost banke do tujih oseb;
- spremljati izpostavljenost banke do posameznih panog;
- pregledati vrednost kazalnikov nedonosne oziroma skupaj razvrščene postavke.

Cilj večine bank pri obvladovanju kreditnega tveganja je obvladovati razmerje med donosnostjo in tveganostjo ter omejevati omenjeno tveganje z obvladovanjem kakovosti, koncentracije, strukture rokov, vrste posojil in zavarovanj bančnih naložb. Banke morajo za doseganje tega imeti proces razvrščanja dolžnikov in izpostavljenosti v bonitetne razrede. Banka mora vsako terjatev razvrstiti glede na posojilno sposobnost dolžnika, njegovo sedanje in prihodnje finančno stanje, zavarovanje terjatev in razmer v panogi, ki ji dolžnik pripada (Rupnik, 2009, str. 9).

Osnovni načini minimiziranja kreditnega tveganja v bankah (Heffernan, 1996, str. 164–169):

1. s postavljanjem ustrezne cene posojil: obrestna mera za obresti na posojilo mora pokrivati tržno obrestno mero za netvegane naložbe, administrativne stroške posojila in premijo za tveganje;
2. z racionalizacijo posojil: z običajnim določanjem mej zadolževanja posameznim strankam, ki jih upoštevajo pri odločanju o posojilih;
3. z uporabo garancij: banka mora nadzorovati gibanje cen sredstev, ki so bila dana v garancijo posojila; zahtevati mora dodatne garancije do višine potrebne vrednosti za zavarovanje posojila v primeru padca vrednosti ob nespremenjeni vrednosti posojila in obrestne mere;
4. z diverzifikacijo (več kriterijev: namen posojila, obrestna mera, vrsta garancij, višina posojila ...) posojil: banke diverzificirajo posojila in odpravijo nesistematično tveganje svojega portfelja.

Likvidnostno tveganje

Banka mora gospodariti z viri in naložbami tako, da je v vsakem trenutku sposobna izpolniti vse dospele obveznosti. Likvidnostno tveganje izvira iz nesposobnosti banke, da omenjene obveznosti poravnava. To lahko povzroči težave s plačilno sposobnostjo in v skrajnem primeru propad banke. Tveganje se pojavi, ko pričakovani denarni tokovi, unovčljiva sredstva in možnost izposojanja sredstev ne zadostujejo za pokritje denarnih tokov, ki izvirajo iz izpolnjevanja obveznosti. Torej se pojavlja pri vseh transakcijah banke ter je rezultat časovne usklajenosti oziroma neusklajenosti sredstev in virov.

Na likvidnost lahko vplivajo zunanji globalni dejavniki, kot so (Plevnik, 1995, str. 212):

- slabe politične in gospodarske razmere v matični državi ali na svetovnih trgih;
- izguba zaupanja v bančni sistem;
- izguba dobrega imena banke;
- prevelika izpostavljenost banke do nekaj velikih depoziterjev.

Obvladovanje likvidnosti je bistvena sestavina varnega in skrbnega poslovanja banke. Eden od elementov obvladovanja likvidnih tveganj je tudi zagotavljanje razpršenosti virov sredstev po posameznih vlagateljih, vezanih vlogah, posameznih trgih, rokih dospelosti in valutah vlog. Likvidnost banke zagotavljajo tudi likvidnostne rezerve, katerih velikost določijo banke same, skladno s svojo poslovno politiko. Likvidnostne rezerve skupaj z zakonsko določenimi obveznimi rezervami oblikujejo potrebne rezerve, brez katerih banke ne morejo normalno poslovati (Fišer, 2010, str. 69).

Banka ima pri zagotavljanju potrebnih denarnih sredstev dejanske in oportunitetne stroške, le-ti pa so tesno povezani z uravnavanjem likvidnosti (prodaja bančnih naložb pod nominalno ceno predčasno, izgubljene obresti na presežne likvidnostne rezerve, obresti na izposojena likvidna sredstva – le-te ne prinašajo dohodka). Likvidna sredstva v bankah delimo na primarna (denar na računu in gotovina) ter sekundarna (visoko likvidni kratkoročni vrednostni papirji). Praviloma se likvidna sredstva ne obrestujejo, sekundarna likvidna sredstva pa se obrestujejo oziroma prinašajo banki določen odnos, čeprav je le-ta na manjše tveganje relativno nižji (Knez, 2006, str. 69).

Izpostavljenost likvidnostnemu tveganju lahko banka oceni na več načinov (Dimovski & Gregorič, 2000 str. 118-119):

1. z analizo kazalcev likvidnosti;
2. z razvrščanjem svojih naložb na likvidne in nelikvidne ter virov sredstev na stabilne in nestanovitne;
3. z analizo virov in uporabe likvidnih sredstev;
4. z zapletenejšimi metodami načrtovanja, ki upoštevajo vplive različnih dejavnikov na likvidni položaj banke.

Za obvladovanje likvidnostnega tveganja sta torej izrednega pomena predvidevanje bodočih dogodkov in sprejemanje ustreznih ukrepov za odpravo oziroma preprečitev vzrokov zanje. Banka mora sestaviti več scenarijev, za vsak pričakovan dogodek. Od nje se pričakuje redno oblikovanje in izvajanje politike rednega obvladovanja likvidnosti.

Obrestno tveganje

Obrestno tveganje v banki predstavlja nevarnost izgube vrednosti neto premoženja banke zaradi neugodnega ali škodljivega nihanja obrestnih mer. Preveliko obrestno tveganje lahko zelo ogrozi dohodke banke in njeno kapitalsko ustreznost.

Obrestno tveganje nastane zaradi:

- neusklajenosti sredstev in virov po vrstah obrestnih mer (spremenljiva/fiksna, vrednostno, glede na zapadlost) za sredstva in vire ter naložbe;
- nihanja obrestnih mer na trgu denarja (domačem in tujem);
- razmer gospodarjenja v okolju, ki se odraža v stopnji rasti cen in gibanju tečaja;
- ukrepov monetarnih oblasti in drugih regulatorjev.

Večinoma so dana posojila dolgoročna, viri sredstev pa kratkoročni (depoziti na vpogled, blagajniški zapisi, vezane vloge). Kratkoročno financiranje dolgoročnih naložb za banko predstavlja težavo predvsem, kadar se tržne obrestne mere povišajo. Takšno tveganje je tveganje refinanciranja, saj ima banka v tem primeru odobrena posojila po dogovorjenih nižjih obrestnih merah, medtem ko mora svojim deponentom plačevati vedno več. Ob znižanju tržnih obrestnih mer lahko pride do tveganja reinvestiranja, ki lahko nastane, ko banka svoje kratkoročne naložbe financira z dolgoročnimi viri. V tem primeru mora banka na prejete depozite plačevati že dogovorjene višje obrestne mere, medtem ko so naložbe, v katere vlaga, obrestovane po nižjih obrestnih merah. Obstaja tudi tveganje spremembe tržne vrednosti naložb in obveznosti, ki predpostavlja, da je vrednost tržne naložbe enaka diskontirani vrednosti prihodnjih donosov te naložbe. Višje obrestne mere terjajo višjo

diskontno stopnjo za diskontirani denarni tok, kar vodi k znižanju sedanje vrednosti naložbe (Saunders & Cornett, 2008, 169–171).

Obvladovanje obrestnega tveganja je še posebej pomembno na zelo razvitih finančnih trgih, kjer udeleženci nenehno uravnavajo svojo obrestno mero, še posebno pa v državah, kjer obrestno mero določa trg. Večje univerzalne banke potrebujejo neodvisno službo za dnevno spremljanje in odločanje o tveganjih. Poslovodstvo lahko omeji obrestno tveganje z (Jerman, 1998, str. 16):

- določitvijo meja izpostavljenosti;
- izdelavo sistema merjenja tveganj in standardov;
- postavitev meritvenih standardov za vrednotenje in izdelavo postopka poročanja;
- določitvijo ravni delegiranja pooblastil za določanje dopustnih neskladnosti.

Modeli za določanje višine izpostavljenosti banke obrestnemu tveganju (Saunders & Cornett, 2008, str. 195–245):

- **model vrzeli v sredstvih** (vrzel sredstvih je definirana kot razlika med obrestno občutljivimi naložbami in obveznostmi, če je negativna, je za banko zvišanje obrestnih mer nevarno; model temelji na knjigovodskih vrednostih);
- **model dospelosti** (razlika med tehtanim povprečjem dospelosti naložb in obveznosti; ponavadi je v bankah razlika pozitivna, dospelost naložb banke je večja od dospelosti njenih obveznosti, takšno stanje prinaša izgube ob dvigu obrestne mere);
- **model trajanja** (za banko je najbolje, da je razlika med trajanjem naložb in obveznosti nič, saj je tako zaščiten lastniški kapital banke; upošteva tržno vrednost in je tako boljši od zgornjih modelov).

Negotovost gibanja obrestnih mer omaja točnost predvidevanj o bodočih gibanjih obrestnih mer, izpostavlja banko tveganju obrestnih mer ter jo sili k iskanju ustreznega kritja in zaščite pred tveganji.

Tržno tveganje

Tržno tveganje predstavlja tveganje nastanka izgub zaradi sprememb tržnih cen finančnih instrumentov, ki so predmet poslovanja. Nanaša se na trgovanje z dolžniškimi in lastniškimi vrednostnimi papirji, tujimi valutami, instrumenti zavarovanja in plemenitimi kovinami. Povečuje se zaradi nestalnosti tržnih cen ali splošne plačilne

nesposobnosti na trgih ter je pogojeno z velikostjo, strukturo in značajem portfelja. Za uspešno obvladovanje tveganja je treba jasno opredeliti in zapisati postopke trgovanja, določiti je treba limite trgovanja in naložbe po vrstah inštrumentov, posameznih transakcijah, izdajateljih, trgih in drugih zahtevah.

Izmed vseh tveganj bančnega poslovanja je tržnega mogoče najbolje oceniti z matematično-sistematičnimi modeli, saj je ta vrsta tveganj že v osnovi kvantitativna. Osnovni pristopi k merjenju izpostavljenosti tržnemu tveganju so (Saunders & Cornett, 2008, str. 267–282):

- **Variančno-kovariančni model:** Omogoča dnevno merjenje izpostavljenosti kot oceno možne izgube.
- **Simulacija na osnovi preteklosti:** S to metodo je mogoče poiskati najslabši možni scenarij. Trenutna vrednost naložb se prevrednoti na podlagi tečajev, donosnosti in podobnih spremenljivk za določeno preteklo obdobje. Nato se ugotovi mejna vrednost najbolj neugodnih izidov.
- **Simulacija Monte Carlo:** Na osnovi preteklih podatkov se oceni ekonometrični model. Pristop upošteva fleksibilnost okolja in modelira dejavnike tveganja.

Banka Slovenije med tržna tveganja uvršča (Banka Slovenije, 2007, str. 26):

- **Pozicijsko tveganje** (posebno in splošno): Predstavlja tveganje nastanke izgube zaradi spremembe tržne cene delnic, obveznic, blaga oziroma izvedenih finančnih inštrumentov, ki jih banka vodi za namene poslovanja.
- **Tveganje poravnave in kreditno tveganje nasprotne stranke:** Do tega tveganja pride, kadar nasprotna stranka v poslu zamuja s poravnavo pri prenosu denarnih sredstev oziroma prenosu lastništva vrednostnih papirjev v predvidenem roku.
- **Tveganje spremembe cene blaga:** Tveganje nastanka izgube zaradi spremembe cene blaga, vezanega na finančni inštrument. Najboljše obvladovanje omogoča terminski trg.
- **Tveganje preseganja največjih dopustnih izpostavljenosti na podlagi trgovanja:** Preseganje maksimalno dopustnih izpostavljenosti iz trgovanja do posamezne osebe.
- **Valutno tveganje:** Nevarnost nastanka izgube zaradi spremembe tečaja valut.

2.4.2 Kapitalska ustreznost

Kapital je za banke izrednega pomena, ker deluje kot blažilnik nepričakovanih izgub in omogoča vodstvu banke, da preudarno ravna s tveganji.

Namen kapitalske regulative je predvsem zagotoviti trdnost finančnih institucij in finančnega sistema nasploh. Pravila, ki določajo minimalni zahtevani znesek kapitala, so banke močno spodbudila k izboljšanju obvladovanja tveganj. Prevzem dodatnega tveganja predstavlja namreč zanje strošek dodatnega kapitala. Ker je kapital najredkejši in zato tudi najdražji vir financiranja, zahtevajo lastniki zanj ustrezen donos. Zato naj vsaka banka prevzema ravno tolikšen obseg tveganj, da lahko uresniči zahtevano donosnost kapitala (Slak, 2010, str. 12).

V Sloveniji mora vsaka poslovna banka po 125. členu Zakona o bančništvu (Ur.l. RS, št. 7/99), glede obvladovanja tveganj spoštovati naslednja splošna načela:

- Zagotoviti mora, da vedno razpolaga z ustreznim kapitalom glede na obseg in vrste storitev, ki jih opravlja, ter tveganja, ki jim je izpostavljena pri opravljanju teh storitev (kapitalska ustreznost).
- Poslovati mora tako, da tveganja, ki jim je izpostavljena pri posameznih oziroma vseh vrstah poslov, ki jih opravlja, nikoli ne presežejo omejitev, določenih s tem zakonom in na njegovi podlagi izdanih predpisov.
- Poslovati mora tako, da je v vsakem trenutku sposobna pravočasno izpolnjevati zapadle obveznosti (likvidnost) in da je trajno sposobna izpolniti vse svoje obveznosti (solventnost).

Kapitalsko ustreznost lahko merimo na več načinov. Eden izmed uporabljenih kazalcev v preteklosti je razmerje med kapitalom in celotnimi sredstvi v banki oziroma razmerje med kapitalom in vlogami v banki. Omenjena kazalca se sicer enostavno izračunata, toda ne upoštevata različne strukture in tveganosti sredstev v banki. Kot je razvidno iz enačbe (1), je različna tveganost bančnih naložb upoštevana v kazalcu, ki meri razmerje med celotnim kapitalom in tehtano aktivo:

$$\text{Količnik kapitalske ustreznosti} = \frac{\text{Kapital}}{\text{Tveganju prilagojena aktiva}} \quad (1)$$

Tveganju prilagojena aktiva je seštevek knjigovodskih stanj vseh aktivnih bilančnih in zunajbilančnih postavk, zmanjšanih za oblikovane posebne rezervacije za te postavke in tehtanih po stopnji kreditnih tveganj, ki jo določi Banka Slovenije. Zunajbilančne postavke se pri izračunu upoštevajo z uporabo konverzijskih faktorjev, ki jih tudi določi Banka Slovenije (Slak, 2010, str. 13).

2.4.3 BASEL II

Kapitalska regulativa mora slediti spremembam na trgu. Predlagana nova shema (2002) za merjenje kapitalske ustreznosti naj bi odpravila večino pomanjkljivosti

baselskega sporazuma iz leta 1988 z uvedbo tristebnega načina ugotavljanja kapitalске ustreznosti. Od 1. januarja 2007 je tudi v slovenskih bankah vzpostavljena prenovljena evropska kapitalška ureditev Basel II. Glavni cilj je spodbujati natančnejše merjenje bančnih tveganj in njihovo boljše obvladovanje (Slak, 2005, str. 29).

Kapitalška ureditev temelji na treh komplementarnih stebrih (Borak, 1998, str. 6):

1. steber: **Minimalne kapitalške zahteve** – Koeficient kapitalške ustreznosti, ki predstavlja razmerje med celotnim kapitalom banke in tveganju prilagojeno aktivu (izpostavljenost kreditnemu, tržnim in operativnemu tveganju), mora biti enak vsaj osim odstotkom. Ta količnik mora čim boljše odražati dejansko stanje bančnega poslovanja ter s tem omogočati približevanje ekonomskega in regulatornega kapitala. Določila kapitalške ustreznosti so namenjena zagotavljanju trdnosti bank in finančnega sistema, zmanjšanju posledic asimetrije informacij ter zaščiti malih vlagateljev. Prevzem dodatnega tveganja za banke pa predstavlja strošek dodatnega kapitala.
2. steber: **Regulatorni nadzor** – Njegov namen ni zgolj zagotavljati kapitalško ustreznost, ampak tudi spodbujati boljše obvladovanje bančnih tveganj.
3. steber: **Tržna disciplina** – Razkrivanje bančnih informacij o obvladovanju tveganj, strukturi kapitala, kapitalski ustreznosti in podobnem omogoča okrepitev tržne discipline na področju obvladovanja tveganj in kapitalške ustreznosti.

3. POSEBNOSTI NOTRANJE REVZIJE V BANKAH

3.1 Zakonske zahteve glede notranjega revidiranja v slovenskih bankah

Zakon o bančništvu (Zban) poleg vseh ostalih oblik nadzora določa tudi prisotnost službe notranje revizije v bankah. V 197. členu Zban-1 (Ur.l. RS, št. 131/2006), je določeno, da mora banka organizirati službo notranje revizije kot samostojni organizacijski del, ki je funkcionalno in organizacijsko ločen od vseh delov banke ter je neposredno podrejen upravi banke. Banka službo notranje revizije ustanovi s sprejemom listine in pravil o delovanju službe notranje revizije. Oba dokumenta mora sprejeti uprava banke v soglasju z nadzornim svetom. Dokumenta urejata položaj in organizacijo službe, odgovornosti službe, potek in področja notranjega revidiranja ter

načrtovanje in poročanje službe notranje revizije. Notranji revizorji svoje delo opravljajo v skladu z ustanovno listino in veljavnimi pravili stroke. Vsaka banka mora zaposliti vsaj eno osebo, ki bo opravljala naloge notranjega revidiranja. Ta oseba mora imeti strokovni naziv revizor oziroma preizkušeni notranji revizor. Osebe, ki opravljajo naloge notranjega revidiranja, ne smejo opravljati nobenih drugih nalog v banki.

Notranja revizija izvaja stalen in celovit nadzor nad poslovanjem banke. Po 198. členu ZBan-1 (Ur.l. RS, št. 131/2006) je zadolžena za naslednje naloge:

- spremljanje in vrednotenje učinkovitosti sistema obvladovanja tveganj in pomoč pri obvladovanju tveganj;
- pregled, vrednotenje in ocenjevanje ustreznega notranjega kapitala banke glede na lastno oceno tveganj banke;
- presoja zanesljivosti informacijskega sistema, vključno z elektronskim informacijskim sistemom in elektronskimi bančnimi storitvami;
- presoja zanesljivosti in verodostojnosti računovodskih evidenc in finančnih poročil;
- preverjanje popolnosti, zanesljivosti in pravočasnosti poročanja v skladu s predpisi;
- preverjanje skladnosti ravnanja banke s predpisi, internimi akti in sprejetimi ukrepi;
- izvajanje posebnih preiskav.

Notranji revizor mora o svojem delu tudi redno poročati. Po zakonu o bančništvu mora, v okvirno določeni vsebini, izdelati polletno in letno poročilo. Obe poročili mora predložiti upravi banke in nadzornemu svetu, z letnim poročilom pa mora seznaniti tudi skupščino banke. Po 201. členu Zban-1 mora notranjerevizijsko polletno poročilo obsegati:

- opis vsebine opravljenih pregledov poslovanja;
- splošno oceno primernosti in učinkovitosti obvladovanja tveganj;
- primernost in učinkovitost delovanja sistema notranjih kontrol;
- kršitve in nepravilnosti, ki jih je služba notranje revizije ugotovila pri posameznem pregledu poslovanja, ter predlog ukrepov za odpravo teh kršitev in nepravilnosti;

- ugotovitve v zvezi z odpravo kršitev in nepravilnosti, ki jih je ugotovila služba notranje revizije.

Letno poročilo mora vsebovati poročilo o uresničitvi letnega načrta dela in povzetek pomembnejših revizijskih ugotovitev. Če notranja revizija pri pregledu poslovanja ugotovi, da banka krši pravila o obvladovanju tveganj (in ji zaradi tega grozita nelikvidnost in kapitalska neustreznost, ali je ogrožena varnost poslovanja), mora o tem nemudoma obvestiti upravo banke.

3.2 Cilji in organizacija notranje revizije v bankah

Banke zaradi kompleksnosti svojega dela potrebujejo poseben notranji nadzor, ki se opravlja z notranjo revizijo. Cilji notranjega revidiranja v banki so (Robek, 2006, str. 46):

- zagotavljanje popolnih ter zanesljivih računovodskih in poslovnih informacij za poslovodstvo;
- presojanje primernosti in učinkovitosti ustroja notranjih kontrol;
- delovanje celotnega poslovnega sestava v skladu z opredeljenimi cilji, načrti, postopki, zakoni in drugimi pravili;
- varovanje premoženja;
- izpolnjevanje delovnih programov v skladu z opredeljenimi cilji in načrti;
- odkrivanje tveganih področij;
- varovanje pred prevarami in odkrivanje napak.

Osnovna naloga službe notranje revizije je notranje revidiranje poslovanja, s poudarkom na revidiranju in vzpostavljanju notranjih kontrol, ki banki omogočajo pravočasno prepoznavanje tveganj ter skrbno ravnanje z njimi. Notranje revidiranje v banki poteka ciklično, saj je v enem letu nemogoče pregledati vse organizacijske dele in poslovne funkcije. Notranji revizorji dajejo poudarek tistim področjem, ki so bolj tvegana. Nekatera področja se tako revidirajo vsako leto, druga, manj tvegana pa s potrebno pogostostjo v določenem ciklu .

V banki so notranje revizije lahko redne ali izredne. Redne so določene v letnem programu dela službe, izredne pa so opravljene na zahtevo uprave banke, nadzornega sveta banke, zunanje nadzorne institucije ali na podlagi utemeljene presoje službe notranje revizije. Po obsegu so notranje revizije lahko celovite, delne ali ponovne.

Revizorji dobivajo vse večjo vlogo tudi pri svetovanju upravi banke in nadzornemu svetu. Notranja revizija sodeluje z zunanjim revizorjem in Banko Slovenije. Zadolžena je za preverjanje zanesljivosti in popolnosti poročil v skladu s predpisi ter pravočasnosti poročanja banke.

Uprava mora službi zagotavljati podporo. Omogočati ji mora neposredno sodelovanje z upravo, drugimi vodstvenimi delavci in nadzornim svetom ter neodvisnost od organizacijskih delov banke. Uprava mora službo notranje revizije tekoče seznanjati s sprejeto strategijo poslovanja, sprejetimi načrti, sklepi organov upravljanja, revizijskimi poročili zunanjih revizorjev in nadzornih institucij, podpisanimi pogodbami in drugimi akti, ki vplivajo na področje revidiranih dejavnosti.

Služba notranje revizije ne sme opravljati nobenih operativnih nalog, ki bi omejevale ali onemogočale njeno neodvisnost ali nepristranskost njenega poročanja. Organiziranost službe mora zagotavljati učinkovito, pravočasno in ciljno usmerjeno opravljanje njenih nalog ter uresničevanje njenih odgovornosti, v skladu s sprejeto listino in pravili delovanja revizijske službe (Robek, 2006, str. 46-47).

3.2.1 Vloga notranje revizije pri zmanjšanju tveganj

Notranja revizija mora v svojem programu opredeliti natančen načrt in postopke za prepoznavanje tveganj, cilj pregleda na posameznih poslovnih področjih, metodologijo ocenjevanja tveganj in kontrolnih mehanizmov ter kriterije za ocenjevanje ustreznosti posameznih politik, postopkov in kontrol. Spoznati in oceniti mora (Turk, 1994, str. 130-131):

- ali v banki obstajajo ustrezni postopki za pravočasno prepoznavanje tveganj;

- ali ima banka ustrezen sistem za ravnanje z vsemi prej naštetimi vrstami tveganj ter ga ovrednoti in spremlja z namenom ugotoviti pomanjkljivosti; v zvezi s tem preverja tudi, ali se ta sistem in z njim povezane dejavnosti uporabljajo v vseh hčerinskih službah;
- ali zaposleni dosledno upoštevajo predpise, poslovno politiko banke in interna navodila za odobritev posojil: pridobitev ustreznih podatkov o stranki, upoštevanje interne tarife pri izračunu stroškov odobritve ali podaljšanja posojila, določanje obrestne mere ...
- ali bonitetna ocena stranke ustreza njenim finančnim in nefinančnim podatkom ter ali je banka s tem oblikovala dovolj potrebnih rezervacij, ali banka upošteva predpise za razvrščanje aktivnih bilančnih in zunajbilančnih terjatev ter ali dosledno oblikuje rezervacije, potrebne za državna tveganja;
- ali so kreditne mape popolne;
- ali banka za zavarovanje pred tveganjem upošteva predpise za izračun potrebnega kapitala, ki ga določa zakon o bančništvu, ali dosledno sledi vsebini postavk pri izračunu kapitala, ki naj bi zadostoval za pokritje tveganj, in ali dosega ustrezen kapitalski količnik;
- ali banka pravočasno zaznava slabe naložbe in kakšni so njeni nadaljnji ukrepi;
- ali banka ne pretirava pri pospeševanju kreditne dejavnosti, ki jo na eni strani spodbujajo želje po zvišanju bilančne vsote, po drugi strani pa preti nevarnost poslabšanja kakovosti kreditnega portfelja, ki se kaže v preveliki koncentriranosti naložb in slabih naložbah; pri tem mora preveriti tudi, ali se upoštevajo računovodske (ali so krediti ustrezno knjiženi in vrednoteni v knjigah) ter zakonske zahteve, ki urejajo to področje;
- ali so dolžnosti zaposlenih ustrezno razmejene: ali so ločene funkcije oblikovanja bonitetne ocene stranke, priprava kreditnega predloga in ostale dokumentacije, odobritev naložbe in nakazila posojila;

- ali banka dosledno izvaja postopke ter politiko likvidnosti in zagotavljanja virov sredstev;
- ali poslovodstvo dosledno nadzira časovno usklajenost sredstev in virov sredstev;
- ali so zaposleni pravočasno seznanjeni s politiko za zmanjševanje tveganj z omejitvami, ki jih morajo upoštevati tako pri kreditnem in tečajnem kot pri ostalih vrstah tveganj;
- ali obstaja učinkovit nadzor poslovodstva nad pozicijami v tujih valutah;
- ali obstaja funkcionalna ločitev operativnih postopkov in nadzora v zaledni službi, računovodstva in spremljanja z namenom, da bi se zmanjšale možnosti za zlorabe in napake;
- ali so poročila poslovodstva v zvezi z obvladovanjem tveganj ustrezna in natančna; v zvezi s to dejavnostjo morata biti namreč uprava banke in svet redno obveščena.

Notranje kontrole morajo biti v banki vzpostavljene tudi na področju storitev v imenu in za račun pravnih in fizičnih oseb, na katerem banka ponavadi ni izpostavljena večjim nevarnostim. Notranji revizor mora preveriti naslednja področja (Turk, 1994, str. 130-131):

- ali je zagotovljeno, da so sredstva nakazana po navodilih stranke;
- ali je zagotovljeno, da se sredstva, namenjena v tujino, uporabljajo za pravilne posle;
- ali so zagotovljeni: pravilnost evidenc o dobljenih sredstvih po lastnikih, namenih in rokih, razmejitev teh obveznosti bančnega kapitala in točen obračun prihodkov od teh storitev; banka ponavadi za tovrstno opravljanje storitev zaračuna provizijo;
- ali je zagotovljeno, da sredstva vlagajo v skladu s pogodbami ali drugimi akti;

- ali so zagotovljeni: pravilnost evidenc, razmejitev teh sredstev od sredstev banke in natančnost obračunavanja prihodkov v korist pravnih in fizičnih oseb.

Pri rednih ali izrednih pregledih dejavnosti obvladovanja tveganj, ki jih izvaja služba notranje revizije, mora le-ta svoje ugotovitve in priporočila v zvezi z rezultati pregledov in nasveti za odpravo pomanjkljivosti pisno sporočiti članom uprave banke.

3.3 Izvajanje notranje revizije

Izvajanje revizijskih dejavnosti obsega naslednje faze (Zakon o revidiranju, Ur.l. RS, št. 65/2008):

1. načrtovanje revizijskih pregledov in drugih revizijskih nalog;
2. priprava na revizijski pregled;
3. izvajanje revizije;
4. poročanje o ugotovitvah revidiranja in popravljalnih ukrepih;
5. spremljanje izvajanja priporočenih ukrepov;
6. načrtovanje revizijskih nalog.

Načrtovanje revizijskih nalog

Načrtovanje notranje revizije je opredeljeno v:

- dolgoročnem načrtu notranjih revizij za obdobje od treh do petih let oziroma strateškem načrtu;
- letnem načrtu dela službe;
- operativnem delovnem načrtu.

Strateški načrt oziroma dolgoročni načrt notranjega revidiranja je tisti, ki določa vlogo notranje revizije v banki in mora biti prilagojen njenim dolgoročnim ciljem, dolgoročni politiki in posebnostim poslovanja. Pripravi se na oceni tveganosti. Opredeljuje predmet in obseg revidiranja, razvoj revizijske funkcije, kadrovske zasedbe, svetovalno dejavnost, sodelovanje z zunanjimi institucijami ter prostorsko ureditev in opremo za celotno obdobje revizijskega cikla. Treba ga je redno preverjati in spreminjati, če se pojavijo nove okoliščine v poslovanju (Robek, 2006, str. 51).

Za primer bom vzel strateški načrt za banko x. V njem je opredeljeno, kako doseči zadostno, pravočasno in zanesljivo raven obveščenosti o poslovanju vseh področij delovanja banke x in vseh organizacijskih enot. Določeno mora biti obdobje, v katerem bosta posamezno področje in organizacijska enota revidirana najmanj enkrat.

Iz strateškega načrta službe notranje revizije v banki x je razvidno, da je obvladovanje kreditnega tveganja predmet notranjega revidiranja vsako leto. Notranji revizorji ocenjujejo in preverjajo, ali je vzpostavljen celovit in v notranjih aktih opisan sistem za obvladovanje kreditnih tveganj ter ali se le-ta uresničuje. Njihovo delo vključuje tudi svetovanje, kje in kako izpopolniti notranji sistem kontrol, ki bo omogočil zmanjšanje tveganja. Notranji

revizorji morajo ugotoviti, ali je obvladovanje kreditnega tveganja vključeno v splošni poslovni načrt in v načrtano filozofijo kreditnega tveganja. Preveriti morajo, ali kreditne politike vsebujejo predviden obseg kreditnega tveganja, področja kreditne dejavnosti, pooblastila za odobravanje kreditov in omejitve koncentracije kreditnega portfelja. Ocenjujejo tudi postavljene politike in postopke pri obvladovanju kreditnega tveganja, kakovost kreditnega portfelja, ustreznost postopkov odobravanja kreditov in večje izpostavljenosti (Schoener, 2008, str. 21).

Osnova za letno načrtovanje rednih pregledov je analiza tveganosti, s katero se oceni tveganost določenega področja. Natančno se načrtujejo redni revizijski pregledi, občasni in druge naloge pa se opredelijo s predvidenim izkustvenim številom delovnih ur. Poleg tega se določijo tudi organizacijske enote in funkcije revidiranja, potrebni resursi in okvirni čas izvajanja pregledov. V letni načrt je treba vključiti tudi tiste preglede, ki so bili načrtovani za preteklo leto, pa zaradi kakršnikoli razlogov niso bili opravljeni (Kogovšek, 2003, str. 25).

Letni načrt notranjerevizijske službe v banki x, ki ga pregleda in sprejme uprava banke s soglasjem nadzornega sveta, je osnovni akt, ki določa delo službe notranje revizije v naslednjem letu. Temelji na oceni tveganosti posamezne bančne funkcije in organizacijske enote. Vsebuje obseg in opis vsebine načrtovanih notranjih revizij po posameznih področjih. Glede na tveganost kreditnega poslovanja je le-to predmet notranje revizije vsako leto. Pri pregledu kreditnega in jamstvenega poslovanja z gospodarskimi družbami notranji revizorji preverijo pooblastila za zastopanje in podpisovanje listin, vodenje kreditnih map, arhiviranje listin, usklajenost in sprotost knjigovodskih izkazov, spretnost in doslednost izterjave zapadlih neplačanih terjatev, oblikovanje rezervacij za zavarovanje pred možnimi izgubami ter obstoj notranjih kontrol pri opravljanju delovnih postopkov in poročanja (Schoener, 2008, str. 22).

Operativni načrt je sestavljen iz individualnih načrtov notranjih revizorjev. Podrobno opredeljuje funkcije in organizacijske enote, ki bodo predmet revidiranja v naslednjem trimesečnem obdobju, revizorje in njihove vodje ter razporeditev delovnega časa na revizijske preglede, svetovanje, izobraževanje, interni razvoj in druge naloge.

Priprava na revizijski pregled zavzema :

- načrtovanje pregleda ter določitev ciljev, obsega in vsebine pregleda;
- oblikovanje revizijske skupine;
- pripravo revizijskega programa;
- pregled revizijskega poročila in delovne dokumentacije predhodnega revizijskega pregleda ter
- najavo pregleda.

Revizijski program, ki ga je treba pripraviti pred vsakim pregledom, predstavlja notranjemu revizorju najpomembnejši usmerjevalni mehanizem. Ustrezno pripravljen program dokazuje ustrezno načrtovanje dela, je opora manj izkušenim članom revizijske skupine, daje dokaze o opravljenem delu in omogoča kontroliranje porabljenega časa pri delu (Taylor & Glezen, 1996, str. 310-311). Revizijski program vsebuje:

- cilje revizije,
- vprašalnik za preizkušanje notranjega kontrolnega sistema in
- revizijske postopke.

Primer ciljev in vprašalnika za banko x (Schoener, 2008, str. 22):

Cilji notranje revizije:

- Preveriti in oceniti vzpostavitev in delovanje sistema notranjih kontrol, ki zagotavlja obvladovanje kreditnega tveganja.
- Preveriti, ali so bile naložbe ustrezno odobrene, zavarovane, evidentirane, dokumentirane in poročane.
- Preveriti fizično zavarovanje dokumentacije in podatkov.
- Preveriti natančnost in pravilnost zaračunavanja, evidentiranja in izterjave glavnice, obresti in nadomestil ipd.

Vprašanja pri preverjanju odobravanja kreditov gospodarskim družbam v banki x:

- Ali so evidentirane vse prispele vloge? Kako?
- Kdo kontrolira vsebino vloge?
- Komu se vloga posreduje v nadaljnjo uporabo?
- Ali pridobi referent pred oblikovanjem predloga naslednje podatke o kreditojemalcu: znesek vseh plasmajev, plan zapadlosti plasmajev, pogojno črpanje posojila, stanje neporavnanih obveznosti?
- Ali pridobi referent pri pripravi vsakič tudi mnenje o boniteti?
- Kdo pregleda in podpiše predloge?
- Ali navajate razloge zavrnitve ali spremembe pogojev?
- Ali se zavarovanja evidentirajo zunajbilančno?
- Ipd.

Revizijski postopek pri banki x (Schoener, 2008, str. 25)

Zasnovan je tako, da se najprej začne pregledovati odobravanje kreditov gospodarskim družbam, nato njihovo vodenje in na koncu še pravilnost bonitete strank. Pri odobravanju kreditov revizor začne pregledovati stalne datoteke, v katerih preveri predvsem strateške dokumente, navodila za delovne postopke, pravilnike, predpise, sklepe ter pooblastila za zastopanje in odločanje. Prouči ugotovitve iz predhodnih poročil. Nato izračuna kazalce poslovanja za sektor in jih primerja s prehodnim obdobjem. V naslednjem koraku izbere vzorec, ki bo predmet pregleda. Sledita pregled seznama dolžnikov po bruto izpostavljenosti in pregled odobritev v tekočem letu. Revizor preveri skladnost odobritev s strateškimi dokumenti, skladnost z navodili predpisanih postopkov in upoštevanje veljavnih pooblastil ipd. Preveriti mora tudi, ali je iz dokumentacije razvidna razmejitev funkcij in opravljanja kontrole ter ali so vsi dokumenti podpisani.

Tudi pred začetkom revizije vodenja kreditov mora revizor pregledati in ažurirati stalno datoteko z vsemi dokumenti in predpisi, kakor je to storil pri funkciji odobravanja kreditov. Delo začne s pregledom posojilnih map za enak vzorec kot za odobravanje kreditov. V posojilnih mapah preizkuša postopke vodenja naložbe, tako da pregleda skladnost vodenja z navodili, upoštevanje pooblastila za evidentiranje in obdelovanje podatkov ter skladnost z navodili predpisanih postopkov. Za pomoč pri delu si pripravi izpis listanja prometa za izbrane kredite, izpis stanja stranke in tudi izpis celotnega portfelja. Tudi tu mora preveriti skladnost pogodb, evidenc, obrestne mere, nadomestila na pogodbi in obračuna obresti ipd.

Pred pregledom bonitete strank mora notranji revizor pridobiti in proučiti metodologije, pravilnike in navodila za delovne postopke, pooblastila za zastopanje in odločanje ter koncept bonitetnih mnenj, ki jih pripravlja oddelek bonitete. V zadnji fazi preveri še skladnost z veljavnimi sklepi o obrestnih merah in tarifo, vključno s plačilom nadomestila.

Izvedba revizijskega pregleda

Revizijski pregled se izvaja po revizijskem programu. Izvedba revizijskega pregleda zajema:

- uvodni razgovor z vodstvom revidirane enote,
- pridobivanje in preiskovanje podatkov,
- vodenje delovnih zapisov,
- zaključni razgovor z vodstvom revidirane enote.

Vodstvo revidirane enote mora biti seznanjeno s cilji, obsegom in vsebino pregleda. Pomembno je tudi, da revizor med pregledom dopusti dvosmerno komuniciranje in revidirancu daje občutek sogovornika, ki pomaga odkrivati morebitne nepravilnosti ali tveganja in predlaga ukrepe. Vodja revidirane enote je dolžen revizorju dati vso pomoč in vpogled v vse poslovne listine in drugo dokumentacijo ter omogočiti dostop do vseh prostorov, programske in druge opreme ter razgovor s katerimkoli delavcem, ki sodeluje v procesih, ki so predmet revizije. Revizor zbira dokaze po eni ali več metod, ki jih izbere po lastni presoji. Vse ugotovitve mora zabeležiti v delovne zapise, ki so sestavni del delovne dokumentacije. Na zaključnem razgovoru revizor predstavi vsebino ugotovitev in priporočil, ki bodo zajeti v revizijskem poročilu (Robek, 2006, str. 54).

Revizor pridobi podatke o popolnosti, zanesljivosti in veljavnosti podatkov z uporabo ene ali več metod (Odar, 2006, str. 13-14):

- pregledovanje (preiskovanje evidenc in listin);
- opazovanje (ogledovanje procesa ali postopkov, ki ga opravljajo zaposleni v revidirani enoti);
- poizvedovanje (zbiranje ustreznih informacij pri dobro obveščenih zaposlenih, lahko pisno ali ustno);
- analiziranje (preverjanje in proučevanje primernosti pridobljenih informacij);
- potrjevanje (potrjevanje resničnosti pridobljenih informacij);
- izračunavanje (matematično preverjanje točnosti listin in evidenc);
- analitično preiskovanje (proučevanje pomembnih kazalnikov in razvojnih teženj).

Poročanje

Poročanje predstavlja končno fazo izvedbe revizijskega pregleda in se opravi po vsaki notranji reviziji. Poročilo vsebuje:

- namen in obseg notranje revizije;
- ugotovitve in sklepe službe s posebnim poudarkom na obstoju notranjih kontrol v posameznih poslovnih procesih, morebitnih nepravilnostih in pomanjkljivostih ter izvajanju ukrepov uprave na temelju predhodnih poročil;
- priporočila za sprejem ukrepov za odpravo ugotovljenih nepravilnosti ter priporočila oziroma predloge za sprejem ukrepov za odpravo pomanjkljivosti in za izboljšanje poslovanja ter časovni rok za izvedbo;
- opredelitev potrebe po ponovnem pregledu in določitev roka za njegovo izvedbo.

Primer oblike poročila v banki x, ki je standardna (Schoener, 2008, str. 35):

Naslovnica, ki poda informacije o revidirani enoti, vodji te enote, revidiranem področju, času poteka notranje revizije, revizijski skupini, prejšnjih notranjih revizijah in osnovnih ciljeh notranje revizije.

Uvodna pojasnila, s katerimi je razloženo, kaj in kdaj je bil predmet notranje revizije, ter obdobje, ki ga je zajela notranja revizija. Navedeni so notranji akti in zunanji predpisi, na katerih temeljijo ugotovitve in postopki, uporabljeni za presojo revidiranega področja.

Splošna ocena, ki vsebuje kratek povzetek ugotovitev ter mnenje o skladnosti s poslovno politiko in postopki, veljavnimi zakoni ter predpisi, ki se nanašajo na organiziranost notranjih kontrol. Ta del poročila je namenjen predvsem upravi.

Ugotovitve in priporočila, del poročila, v katerem se nizajo posamezne ugotovitve. Vsaka ugotovitev, ki je kratka in jedrnata, je dopolnjena še z obrazložitvijo, tveganji in priporočili.

Rokovnik za odpravo nepravilnosti in pomanjkljivosti, del poročila, v katerem so v obliki preglednice navedeni priporočila, odgovorne osebe za izvedbo priporočil, roki izvedbe in podpisi odgovornih oseb.

Spremljanje izvajanja priporočenih ukrepov

S spremljanjem izvajanja priporočenih ukrepov v prihodnje se zagotovi, da so priporočila za odpravo pomanjkljivosti, oziroma pregled izboljšav, ki izhajajo iz končnega poročila, učinkovito in pravočasno upoštevana. O izpolnjevanju ukrepov revidirane enote notranja revizija poroča tudi upravi in nadzornemu svetu.

SKLEP

Namen diplomskega dela je bil prikazati značilnosti notranje revizije pri poslovanju bank. Za ohranitev zaupanja v finančne institucije, kot je banka, se je treba v današnjem času zelo potruditi. Tveganja, ki so sestavni del bančnega poslovanja, v veliki meri vplivajo na uspešnost le-tega. Poznamo veliko vrst tveganj, katerih intenzivnost je odvisna od narave storitev, ki jih banka ponuja. Zaradi težav, s katerimi se soočajo banke zaradi tveganj je njihovo poslovanje pod nenehnim notranjim in zunanjim nadzorom. Za zunanji nadzor skrbijo Banka Slovenije in zunanji revizorji. Banka Slovenije stremi k zaščiti celotnega finančnega sistema, zunanji revizorji ščitijo interes lastnikov in upnikov bank. Banka Slovenije nadzoruje poslovanje bank z zakonom o bančništvu. S tem je odgovorna za izdajo dovoljenj za poslovanje bank, opredeljuje kapitalsko ustreznost bank, rezerve in izvajanja pregledov poslovanja ter z zakonom določa organiziranje službe notranje revizije. Ta skupaj z upravo banke in notranjimi kontrolami oblikuje sistem notranjega nadzora.

Notranja revizija v bankah je v zadnjem času pridobila pomen. Naloge revizorjev postajajo vse obsežnejše in zahtevnejše. Revizija je lahko uspešna le, če pokriva vsa pomembna področja v banki in je seznanjena z vsemi pomembnimi informacijami, s katerimi lahko nepravilnosti in napake čim hitreje odkrije ali celo prepreči. Neuspešna je, ko poslovodstvo ne spremlja izvajanja ukrepov, ki so jih predlagali revizorji. Pomembno je tudi, da poslovodstvo dobiva redna in pravočasna poročila o poslovanju. Notranja revizija se vključuje ne samo v nadzor, ampak tudi v svetovanje o izvajanju ukrepov za zmanjšanje tveganja in izboljševanje organizacijskih funkcij. Sodeluje tudi pri procesu uvajanja novih produktov za boljše obvladovanje tveganj. Obvladovanje tveganj predstavlja eno najpomembnejših konkurenčnih prednosti banke, saj tako lahko zadosti zahtevam varnosti in kapitalske ustreznosti na eni ter donosnosti na drugi strani.

Organizacija službe notranje revizije je odvisna od velikosti banke, njenega organizacijskega ustroja, poslovne naravnosti doma in v tujini ter zavzetosti za razvijanje dejavnosti

revidiranja. Služba notranje revizije mora biti neodvisna, saj samo tako lahko ostane nepristranska. Poleg preverjanja kapitalske ustreznosti notranja revizija skrbi za skladnost poslovnih poročil z zakonom in predpisi ter učinkovitost delovanja notranjih kontrol. Če notranje kontrole ne učinkujejo oziroma ne obstajajo, se to kaže v tveganjih, tako da nastanejo izgube. Sistem notranjih kontrol je treba neprestano razvijati in izpopolnjevati s spremljanjem tveganj in odzivanjem na okoliščine. Le tako se lahko učinkovito vrednoti tveganja in notranje kontrole.

Rezultate svojih raziskav notranji revizorji sporočajo upravi in nadzornemu svetu banke ter hkrati predstavijo predloge za izboljšanje ter spremljajo, kako jih organi banke upoštevajo. Izvajanje teh predlogov in priporočil pa pripomore k izboljšanju poslovanja in omejevanju tveganj.

Faze notranje revizije v banki so enake kot pri drugih organizacijah, kjer je to potrebno. Prednostne naloge notranje revizije so tista področja, ki predstavljajo največje tveganje. Med te nedvomno spadata nadzor in obvladovanje kreditnega tveganja. Banka lahko utрпи finančno izgubo zaradi neizpolnitve obveznosti nasprotne stranke. Zato je treba kreditno tveganje prepoznati in določiti način njegovega obvladovanja. Banke morajo razviti učinkovito politiko obvladovanja tveganj.

Notranji revizorji so v banki nujno potrebni. Učinkovitost notranje revizije je odvisna od strokovnosti, upoštevanja priporočil in sodelovanja vseh vodilnih v banki. Njihovo delo pa ne temelji samo na odkrivanju nepravilnosti, temveč tudi na svetovanju in preventivnem delovanju.

LITERATURA IN VIRI

1. Banka Slovenije (februar 2007). *Proces ocenjevanja tveganj*. Ljubljana: Banka Slovenije.
2. Bogataj, M. (2002). *Notranja revizija v bankah s poudarkom na revidiranju naložb pravnih oseb in samostojnih podjetnikov* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
3. Borak, N. (1998). *Bazelska načela preudarnega bančnega poslovanja*. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.
4. Debeljak, I. (2001). *Zunanje izvajanje notranjerevizijskih storitev*. Ljubljana: Revizor.
5. Dimovski, V., & Gregorič, A. (2000). *Temelji Bančništva*, Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
6. Fišer, R. (2010). *Temelji bančnega poslovanja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
7. Heffernan, S. (1996). *Modern banking in theory and practice*. Chichester: J.Wiley & Sons itd.
8. Institute of Internal Auditors (2010, 19.oktober). *International standards for the professional practice of internal auditing*. Altamonte Springs, FL: The Institute of Internal auditors.
9. Jerman, T. (1998). *Pogled revizorja na bančna tveganja* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
10. Knez, M. (2006). *Trajnostni razvoj in tveganja v poslovnem bančništvu* (diplomsko delo). Maribor: Ekonomsko- poslovna fakulteta Maribor.
11. Koch, T. W., & McDonald, S. S., (2000). *Bank Management*. Orlando: The Dryden Press.
12. Kogovšek, A. (2003). *Nadziranje bančnega poslovanja s poudarkom na notranji reviziji* (diplomsko delo) Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
13. Koletnik, F. (2007). *Notranje, revidiranje*, Ljubljana: slovenski inštitut za revizijo.
14. Koželj, S. (2005). *Notranja revizija* (študijsko gradivo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
15. Mars, V. (2006). *Problemi ustanavljanja notranjerevizijske službe v gospodarskih družbah in predlogi možnih rešitev* (specialistično delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
16. Mikuž, J. (1997). *Vključenost in delovanje notranje revizije v poslovnem sistemu*. Ljubljana: Revizor.
17. Ministrstvo za finance (2003, 3. december). *Usmeritve za notranje revidiranje*. Ljubljana: Ministrstvo za finance.
18. Mohorič Zobec, N. (2005). *Notranje revidiranje obvladovanja tveganj*. Ljubljana: Združenje bank Slovenije.
19. Odar, M. (2006). *Revizija poslovanja, gradivo pri predmetu revizija poslovanja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
20. Pernek, F., Škof, B., Kobal, A., & Rožič, U. (1999). *Finančno pravo in javne finance*, Maribor: Pravna fakulteta.
21. Plevnik, J. (1995). *Revidiranje bank – varnost naložb in potencialne obveznosti*, 27. simpozij referatov o sodobnih metodah v računovodstvu in poslovnih financah. Ljubljana: Koordinacijski odbor Zveze ekonomistov Slovenije, Zveze računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
22. Radujko, D. (2009). *Organizacija sektorja notranje revizije v banki Koper* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
23. Robek, T. (2006). *Vloga notranje revizije pri obvladovanju operativnih tveganj banke* (specialistično delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
24. Rupnik, M. (2009). *Posebnosti računovodstva pri obvladovanju tveganj bančnega poslovanja* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

25. Saunders, A., & Cornett, M. (2008) *Financial Institutions Management: A Risk Management Approach*. Boston: McGraw-Hill/Irwin.
26. Sawyer, B. L. (1998). *Sawyers internal auditing*. Altamonte Springs: The Institute of Internal Auditors.
27. Schoener, U. (2008). *Notranje revidiranje kreditnega tveganja v banki x* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
28. Slak, L. (2005). *Obvladovanje tveganj v bančnem poslovanju po novem kapitalskem sporazumu Basel II* (specialistično delo). Kranj: Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije.
29. Spencer Pickett, K. H. (2003). *The Internal Auditing Handbook*. Chichester: John Wiley & Sons.
30. Taylor, H. D., & Glezen, G.W. (1996). *Revidiranje: Zasnove in postopki*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo.
31. Turk, I. (1994). *Notranje revidiranje poslovanja*. Ljubljana: Slovenski inštitut za revizijo in zveza računovodij, finančnikov in revizorjev Slovenije.
32. Turk, M. (2000). *Ozaveščenost posloводства glede pomena notranjerevizijske službe v bankah*. Ljubljana: Revizor.
33. Vezjak, B. (2008). *Kaj naj pričakujemo od notranje revizije - gradivo za seminar*. Ljubljana: Združenje delodajalcev Slovenije.
34. Whittington, O.R., & Pany, K. (2001). *Principles of Auditing and other Assurance Services*. Boston: McGraw-Hill/Irwin
35. Zakon o bančništvu. *Uradni list RS* št. 131/2006, 99/2010-UPB5.
36. Zakon o revidiranju. *Uradni list RS* št. 65/2008.